ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ PHILIPPE LÉGER

της 17ης Ιουνίου 2003 [1]

1. Απαγορεύει το κοινοτικό δίκαιο στις εθνικές διοικητικές αρχές να απορρίπτουν αίτηση πληρωμής που στηρίζεται στο κοινοτικό δίκαιο με το σκεπτικό ότι η αίτηση αυτή βάλλει κατά του κύρους προγενέστερης διοικητικής αποφάσεως που κατέστη απρόσβλητη κατόπιν απορρίψεως, με αμετάκλητη δικαστική απόφαση, της προσφυγής που ασκήθηκε κατ' αυτής, μολονότι η απρόσβλητη αυτή διοικητική απόφαση στηρίζεται σε ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου την οποία έκρινε εσφαλμένη το Δικαστήριο με προδικαστική απόφασή του που εξέδωσε μεταγενεστέρως;

2. Αυτό είναι κατ' ουσίαν το βασικό ερώτημα που θέτει το College van Beroep voor het bedrijfsleven (στο εξής: College) (Κάτω Χώρες) στο πλαίσιο διαφοράς που αφορά τη δασμολογική κατάταξη του κρέατος των πουλερικών καθώς και τον καθορισμό του ύψους των επιστροφών λόγω εξαγωγής που θα προκύψουν υπέρ του εξαγωγέα.

I — Το νομικό πλαίσιο

Α — *Η κοινοτική ρύθμιση*

3. Ο κανονισμός (ΕΟΚ) 2777/75 του Συμβουλίου, της 29ης Οκτωβρίου 1995, περί κοινής οργανώσεως αγοράς στον τομέα του κρέατος πουλερικών [2], δημιούργησε ένα σύστημα επιστροφών λόγω εξαγωγής προς τρίτες χώρες. Σκοπός του συστήματος αυτού είναι να διασφαλίσει τόσο την ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών προϊόντων στην παγκόσμια αγορά, χάρη στη μείωση της τιμής εξαγωγής (αυτή η εν γένει υψηλή τιμή εντός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας μειώνεται μέχρι του ύψους της τιμής που ισχύει στην παγκόσμια αγορά) όσο και ένα δίκαιο βιοτικό επίπεδο στον ενδιαφερόμενο γεωργικό πληθυσμό χάρη στην καταβολή υπέρ των εξαγωγέων ορισμένων ποσών (ή επιστροφών) των οποίων το ύψος αντιστοιχεί στη διαφορά αυτή της τιμής.

4. Ο καθορισμός του ύψους των επιστροφών εξαρτάται από τη δασμολογική κατάταξη

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

2 — ΕΕ ειδ. εκδ. 03/014, σ. 71.

των προϊόντων που αποτελούν αντικείμενο της εξαγωγής. Ο κατάλογος των προϊόντων για τα οποία χορηγείται επιστροφή λόγω εξαγωγής καθώς και το ύψος της επιστροφής αυτής καθορίζονται με κανονισμό της Επιτροπής για περίοδο περίπου τριών μηνών, λαμβανομένης υπόψη και της εξελίξεως στις εν λόγω αγορές. Έτσι, πέντε κανονισμοί αυτού του είδους εφαρμόζονταν κατά τον χρόνο των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών που αποτελούν αντικείμενο της κύριας δίκης (από τον Δεκέμβριο του 1986 μέχρι τον Δεκέμβριο του 1987) [3].

Β — *Η εθνική ρύθμιση*

5. Το άρθρο 4:6 του Algemene wet bestuursrecht (γενικού νόμου περί διοικητικών διαδικασιών) [4] περιέχει ορισμένες διατάξεις που αφορούν την επανεξέταση των διοικητικών αποφάσεων. Η παράγραφος 1 του άρθρου αυτού προβλέπει ότι «οσάκις εκδοθεί απόφαση με την οποία απορρίπτεται εν όλω ή εν μέρει προσφυγή, δεν είναι δυνατή η άσκηση νέας προσφυγής παρά μόνον αν ο προσφεύγων επικαλείται νέα πραγματικά περιστατικά ή μεταβολή των περιστάσεων». Η παράγραφος 2 του άρθρου αυτού προσθέτει ότι «αν δεν γίνει επίκληση νέων πραγματικών περιστατικών ή μεταβολής των περιστάσεων, το διοικητικό όργανο μπορεί [...] να απορρίψει την προσφυγή παραπέμποντας στην προγενέστερη απορριπτική απόφασή του».

3 — Κανονισμοί (ΕΟΚ) 3176/86, της 17ης Οκτωβρίου 1986 (ΕΕ L 295, σ. 14), 267/87, της 28ης Ιανουαρίου 1987 (ΕΕ L 26, σ. 33), 1151/87, της 27ης Απριλίου 1987 (ΕΕ L 111, σ. 21), 2800/87, της 18ης Σεπτεμβρίου 1987 (ΕΕ L 268, σ. 47), και 3205/87, της 27ης Οκτωβρίου 1987 (ΕΕ L 306, σ. 7) της Επιτροπής, που καθορίζουν τις επιστροφές λόγω εξαγωγής στον τομέα του κρέατος των πουλερικών.

4 — Νόμος της 4ης Ιουνίου 1992 (Stbl., 1992, σ. 315), όπως τροποποιήθηκε επανειλημμένως, ειδικότερα τη 12η Δεκεμβρίου 2001 (Stbl., 2001, σ. 664).

6. Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 8:8, παράγραφος 1, του ανωτέρω νόμου, «το δικαστήριο μπορεί, κατόπιν υποβολής σχετικού αιτήματος από έναν διάδικο, να κρίνει κατ' αναίρεση απόφαση που έχει καταστεί τελεσίδικη λαμβάνοντας υπόψη του πραγματικά περιστατικά ή περιστάσεις που:

α) σημειώθηκαν πριν από την απόφαση,

β) δεν ήσαν γνωστά και δεν μπορούσαν ευλόγως να είναι γνωστά στον αναιρεσείοντα πριν από τη δημοσίευση της αποφάσεως και

γ) θα μπορούσαν, εάν ήσαν γνωστά στο δικαστήριο, να το οδηγήσουν σε διαφορετική κρίση».

ΙΙ — Τα πραγματικά περιστατικά και η διαδικασία στην κύρια δίκη

7. Από τον Δεκέμβριο του 1986 έως τον Δεκέμβριο του 1987, η εταιρία Kühne & Heitz NV, που είναι εγκατεστημένη στις Κάτω Χώρες, υπέβαλε κατ' επανάληψη στις ολλανδικές τελωνειακές αρχές δηλώσεις με τις οποίες ζητούσε να εισπράξει τις επιστροφές λόγω εξαγωγής που αφορούσαν παρτίδες κρέατος πουλερικών. Τα εμπορεύ-

ματα αυτά δηλώθηκαν στη δασμολογική κλάση 02.02 Β ΙΙ ε) 3, στην οποία υπάγονται οι «μηροί και τεμάχια μηρών ετέρων πουλερικών (πλην των γαλόπουλων)», σύμφωνα με την ονοματολογία των προαναφερθέντων κανονισμών.

8. Σύμφωνα με τον δασμολογικό χαρακτηρισμό των προϊόντων που αναφέρονται σ' αυτές τις δηλώσεις, ο Productschap voor Pluimvee en Eieren (παραγωγικός συνεταιρισμός πουλερικών και αυγών, στο εξής: PVV)[5] κατέβαλε στην εταιρία Kühne & Heitz NV τα ποσά που είχε ζητήσει ως επιστροφές λόγω εξαγωγής, ακολούθως δε ελευθέρωσε την εγγύηση την οποία είχε συστήσει η εταιρία αυτή προκειμένου να διασφαλίσει την προχρηματοδότηση των ποσών αυτών, ήτοι την καταβολή τους πριν από την πραγματοποίηση της εξαγωγής (πρώτη απόφαση)[6].

9. Την 1η Μαρτίου 1990, κατόπιν ελέγχων σχετικά με τη φύση των εξαχθέντων προϊόντων, ο PVV ζήτησε από την εταιρία Kühne & Heitz NV να επιστρέψει το ποσό των 970 950,98 ολλανδικών φιορινιών (NLG) και να συστήσει εκ νέου την εγγύηση που είχε ήδη ελευθερώσει (στο εξής: δεύτερη απόφαση). Πράγματι, ορισμένες δηλώσεις εξαγωγής τις οποίες υπέβαλε η εταιρία αυτή ήσαν ανακριβείς ως προς τη δασμολογική κατάταξη των εν λόγω προϊόντων, πράγμα που είχε ως συνέπεια να υπολογιστεί εσφαλμένα το ύψος των επιστροφών και να καταβληθεί στην εταιρία ποσό ανώτερο από αυτό που εδικαιούτο. Οι εν λόγω μηροί πουλερικών που περιλαμβάνουν ένα τμήμα της ράχης έπρεπε να δηλωθούν στη δασμολογική κλάση 02.02 Β ΙΙ ex ζ), που επιγράφεται «έτερα», στην οποία κατατάσσονται τα υπόλοιπα τμήματα των πουλερικών που έχουν κόκαλο και τα οποία δεν υπάγονται ειδικώς σε κάποια άλλη κλάση[7].

10. Η εταιρία Kühne & Heitz NV άσκησε διοικητική ένσταση κατά της αποφάσεως αυτής αρνούμενη την επιστροφή του επιπλέον ποσού που εισέπραξε βάσει των επιστροφών λόγω εξαγωγής. Με απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 1990, ο PVV απέρριψε την ένσταση αυτή ως αβάσιμη (τρίτη απόφαση).

11. Η εταιρία Kühne & Heitz NV άσκησε προσφυγή κατά της τελευταίας αυτής αποφάσεως ενώπιον του College[8]. Με απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 1991, η προσφυγή αυτή απορρίφθηκε με το σκεπτικό ότι στην κλάση 02.02 Β ΙΙ ε) 3, που αναγραφόταν στις επίδι-

5 — Ο συνεταιρισμός αυτός περιλαμβάνει τις διεπαγγελματικές ομάδες που ασχολούνται με την εκτροφή ζώων, με την παραγωγή κρέατος και αυγών και έχουν ως σκοπό την προάσπιση των συμφερόντων των προσώπων που δραστηριοποιούνται στους τομείς αυτούς.

6 — Προκειμένου να διευκολύνω την ανάγνωση και την κατανόηση των πραγματικών περιστατικών και της διαδικασίας στην κύρια δίκη, θα τονίζω τη χρονολογία των διαφόρων διοικητικών αποφάσεων των οποίων το κύρος αμφισβητείται στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας.

7 — Από τους προαναφερθέντες κανονισμούς της Επιτροπής, που ίσχυαν κατά τον χρόνο των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών της διαφοράς που αποτελεί αντικείμενο της κύριας δίκης, προκύπτει ότι το ύψος των επιστροφών που αντιστοιχεί στη δασμολογική κλάση 02.02 Β ΙΙ ex ζ) είναι περίπου δύο έως τρεις φορές μικρότερο από αυτό που αντιστοιχεί στη δασμολογική κλάση 02.02 Β ΙΙ ε) 3 που αναγράφεται στις επίδικες δηλώσεις.

8 — Το δικαστήριο αυτό που χαρακτηρίζεται «σώμα εκδικάσεως εφέσεων για ζητήματα οικονομικής φύσεως» είναι το μόνο αρμόδιο δικαστήριο για την εκδίκαση διαφορών με αντικείμενο τη νομιμότητα των αποφάσεων που λαμβάνουν οι διεπαγγελματικές ομάδες όπως είναι ο PVV. Μολονότι δεν είναι ανώτερο από κάποιο άλλο δικαστήριο στον τομέα αυτόν, λειτουργεί ως ανώτατο δικαστήριο, διότι οι αποφάσεις του δεν υπόκεινται σε ένδικο μέσο.

κες δηλώσεις, μπορούν να ταξινομηθούν μόνον τα προϊόντα που ανταποκρίνονται αυστηρώς στη διατύπωση που χρησιμοποιείται στο παράρτημα των εφαρμοστέων κανονισμών, ήτοι στα προϊόντα που περιορίζονται σε «μηρούς και τεμάχια μηρών» αποκλειομένου οποιουδήποτε άλλου στοιχείου. Δεδομένου ότι δεν πληρούσαν αυτές τις συγκεκριμένες προϋποθέσεις, οι μηροί πουλερικών στους οποίους εξακολουθεί να είναι προσκολλημένο ένα τμήμα της ράχης έπρεπε να υπαχθούν στη γενική δασμολογική κλάση 02.02 B II ex ζ) και όχι στην κλάση που αναφέρεται στις επίδικες δηλώσεις.

12. Ως προς το σημείο αυτό, το College έκρινε ότι, βάσει της διατυπώσεώς τους, η ερμηνεία των προαναφερθεισών δασμολογικών κλάσεων δεν άφηνε κανένα περιθώριο εύλογων επιφυλάξεων οι οποίες θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος. Συναφώς, το College τόνισε ότι η εν λόγω κατάσταση διέφερε από αυτήν την οποία είχε ενώπιον του κατά το παρελθόν στο πλαίσιο διαφοράς που αφορούσε την ερμηνεία του κανονισμού (ΕΟΚ) 2787/81 της Επιτροπής, της 25ης Σεπτεμβρίου 1981, που καθορίζει τις επιστροφές λόγω εξαγωγής στον τομέα του βοείου κρέατος [9]. Πράγματι, το College, εκτιμώντας ότι μπορούσε ευλόγως να διερωτηθεί, βάσει της διατυπώσεώς τους, ως προς το νόημα και το περιεχόμενο ορισμένων δασμολογικών κλάσεων, αποφάσισε τότε να υποβάλει στο Δικαστήριο ένα προδικαστικό ερώτημα [10].

13. Με την απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 1994, Voogd [11], το Δικαστήριο έκρινε ότι «ο μηρός [πουλερικού] στο οποίο εξακολουθεί να είναι προσκολλημένο ένα τεμάχιο ράχης πρέπει να χαρακτηρίζεται ως μηρός κατά την έννοια των διακρίσεων 02.02 B II ε) 3 της παλαιάς ονοματολογίας και 0207 41 51 000 της νέας, αν το εν λόγω τεμάχιο ράχης δεν είναι αρκετά μεγάλο, ώστε να προσδίδει στο προϊόν τον ουσιώδη χαρακτήρα του» [12]. Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι «[τ]ο εθνικό δικαστήριο προκειμένου να εκτιμήσει αν τούτο συμβαίνει εν προκειμένω, οφείλει, δεδομένου ότι κατά τον κρίσιμο χρόνο δεν υπήρχαν σχετικές κοινοτικές διατάξεις, να λάβει υπόψη τις συνήθειες που επικρατούν στο εθνικό εμπόριο και τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται κατά παράδοση για τον τεμαχισμό» [13].

14. Επικαλούμενη την προδικαστική αυτή απόφαση, η εταιρία Kühne & Heitz NV υπέβαλε στις 13 Δεκεμβρίου 1994 και στις 3 Ιανουαρίου 1995 ενώπιον του PVV αίτηση με την οποία ζήτησε να της καταβληθούν ορισμένα ποσά που αντιστοιχούσαν, μεταξύ άλλων, στις επιστροφές λόγω εξαγωγής για το χρονικό διάστημα μεταξύ Δεκεμβρίου 1986 και Δεκεμβρίου 1987 τις οποίες παρανόμως της είχε ζητηθεί να επιστρέψει νομιμοτόκως (στο εξής: πρώτο αίτημα της αιτήσεως). Η εταιρία ζήτησε επίσης να της καταβληθεί το ποσό που αντιστοιχούσε στις επιστροφές για τις εξαγωγές που είχαν πραγματοποιηθεί μετά τον Δεκέμβριο του 1987 και τις οποίες εδικαιούτο να λάβει στην

9 — ΕΕ L 271, σ. 44.

10 — Το Δικαστήριο απάντησε σ' αυτό το προδικαστικό ερώτημα με απόφαση της 18ης Ιανουαρίου 1984, 327/82, Ekro (Συλλογή 1984, σ. 107).

11 — C-151/93 (Συλλογή 1994, σ. I-4915). Η απόφαση αυτή εκδόθηκε ως απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα που είχε υποβάλει δευτεροβάθμιο ποινικό δικαστήριο των Κάτω Χωρών, κατόπιν καταδικαστικής αποφάσεως που εκδόθηκε σε πρώτο βαθμό εις βάρος εταιρίας η οποία κατά την εξαγωγή κρέατος πουλερικών προς τρίτες χώρες είχε αναγράψει ανακριβείς δασμολογικές κλάσεις σε ορισμένα έντυπα εξαγωγής προκειμένου να εισπράξει τα ποσά των επιστροφών.

12 — Σκέψη 20. Η παλαιά ονοματολογία η οποία αναφέρεται στη σκέψη αυτή είναι η ονοματολογία που παρατίθεται ως παράρτημα στους κανονισμούς 267/87, 1151/87 και 2800/87 (οι οποίοι επίσης εφαρμόζονται στη διαφορά που αποτελεί αντικείμενο της κύριας δίκης).

13 — Σκέψη 21.

περίπτωση που τα τεμάχια των πουλερικών κατατάσσονταν ορθώς στη δασμολογική κλάση 02.02 Β ΙΙ ε) 3, σύμφωνα με την ερμηνεία της ονοματολογίας που δέχθηκε το Δικαστήριο με την προπαρατεθείσα απόφασή του Voogd (στο εξής: δεύτερο αίτημα της αιτήσεως).

15. Ο PVV απέρριψε την αίτηση αυτή στο σύνολό της με απόφαση της 11ης Μαΐου 1995 (τέταρτη απόφαση). Η εταιρία Kühne & Heitz NV άσκησε διοικητική ένσταση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του PVV, η οποία επίσης απορρίφθηκε με απόφαση της 21ης Ιουλίου 1997 (πέμπτη απόφαση, στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

16. Αυτή η απορριπτική απόφαση στηρίζεται, όσον αφορά το πρώτο αίτημα της αιτήσεως, στην ακόλουθη αιτιολογία. Κατ' αρχάς, οι αποφάσεις του Δικαστηρίου παράγουν εν γένει αποτελέσματα μόνο για το μέλλον. Δεν μπορούν να παράγουν απευθείας αποτελέσματα παρά μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες το εθνικό δικαστήριο δεν έχει ακόμη αποφανθεί. Επιπλέον, η απάντηση στο ερώτημα σχετικά με το αν και κατά πόσον μία απόφαση του College (όπως είναι η απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 1991) εξακολουθεί να υπόκειται σε αναίρεση ανήκει αποκλειστικά στην αρμοδιότητα αυτού του εθνικού δικαστηρίου. Τέλος, όσον αφορά το δεύτερο αίτημα της αιτήσεως, αναφέρεται ότι οι επίμαχες επιστροφές χορηγήθηκαν βάσει των δηλώσεων της ίδιας της εταιρίας Kühne & Heitz NV και ότι, κατά τα λοιπά, η εταιρία αυτή δεν άσκησε διοικητική ένσταση κατά των αντίστοιχων αποφάσεων.

17. Η εταιρία Kühne & Heitz NV άσκησε προσφυγή κατά της απορριπτικής αυτής αποφάσεως ενώπιον του College.

18. Ως προς το πρώτο αίτημα της αιτήσεώς της, η προσφεύγουσα εταιρία υποστηρίζει ότι ζητούσε απλώς να προκαλέσει υπέρ αυτής μία νέα διοικητική απόφαση κατόπιν επανεξετάσεως επί της ουσίας της εν λόγω καταστάσεως βάσει ενός νέου πραγματικού περιστατικού ή μεταβολής των περιστάσεων που συνιστά η προπαρατεθείσα απόφαση Voogd, σύμφωνα με τον μηχανισμό που προβλέπει το άρθρο 4:6, παράγραφος 1, του Algemene wet bestuursrecht. Δεν ζητείται η αναίρεση της εν λόγω δικαστικής αποφάσεως. Επικουρικώς, η προσφεύγουσα εταιρία προβάλλει ότι ο PVV και το College παρέβησαν, λαμβανομένων υπόψη των προπαρατεθεισών αποφάσεων Ekro και Voogd, καταφώρως τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου που παρέχουν δικαίωμα αποζημιώσεως για τη ζημία την οποία υπέστη, η δε αποζημίωση αυτή πρέπει να λάβει τη μορφή της αποδόσεως του ποσού των επιστροφών τις οποίες παρανόμως είχε αναζητήσει ο PVV. Η προσφεύγουσα εταιρία προέβαλε επίσης αξίωση αποζημιώσεως προς στήριξη του δεύτερου αιτήματος της αιτήσεώς της προκειμένου να λάβει το επιπλέον ποσό των επιστροφών τις οποίες εδικαιούτο να εισπράξει για τις εξαγωγές που πραγματοποιήθηκαν μετά τον Δεκέμβριο του 1987.

19. Ο PVV απέρριψε τα αιτήματα της εταιρίας Kühne & Heitz NV. Ως προς το πρώτο αίτημα, υποστήριξε ότι η απόφαση του College της 22ας Νοεμβρίου 1991 κατέστη

τελεσίδικη και, σύμφωνα με το ολλανδικό δίκαιο, δεν μπορούσε να αναιρεθεί λόγω δημοσιεύσεως μεταγενεστέρως αντίθετης αποφάσεως του Δικαστηρίου και ότι, εν πάση περιπτώσει, δεν μπορούσε να γίνει λόγος για κατάφωρη παραβίαση του κοινοτικού δικαίου κατά την έννοια της νομολογίας Brasserie du pecheur και Factortame [14]. και Hedley Lomas [15].

III — Το προδικαστικό ερώτημα

20. Αφού έλαβε υπόψη του τις ανωτέρω απόψεις των διαδίκων, το College van Beroep voor het bedrijfsleven αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Συνεπάγεται το κοινοτικό δίκαιο, στο πλαίσιο του οποίου πρέπει ιδίως να αναφερθεί η κατά το άρθρο 10 ΕΚ αρχή της κοινοτικής πίστεως, υπό συνθήκες όπως οι εκτιθέμενες συνοπτικώς στο σκεπτικό της παρούσας αποφάσεως, ότι ένα διοικητικό όργανο υποχρεούται να επανεξετάσει απόφαση που έχει καταστεί απρόσβλητη, προκειμένου να διασφαλιστεί η πλήρης αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου, όπως αυτό πρέπει να ερμηνευθεί βάσει της απαντήσεως σε μεταγενέστερο προδικαστικό ερώτημα;»

21. Το ερώτημα αυτό συνδέεται με το πρώτο αίτημα της αιτήσεως της προσφεύγουσας εταιρίας. Τα πραγματικά περιστατικά της παρούσας διαφοράς στα οποία γίνεται αναφορά είναι τα ακόλουθα [16]. Πρώτον, η εν λόγω εταιρία εξάντλησε τα μέσα παροχής δικαστικής προστασίας που είχε στη διάθεσή της. Δεύτερον, το College υιοθέτησε, με την από 22 Νοεμβρίου 1991 απόφασή του, μία ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου η οποία αποδείχθηκε αντίθετη με την ερμηνεία που υιοθέτησε το Δικαστήριο στο πλαίσιο της προπαρατεθείσας αποφάσεως Voogd την οποία εξέδωσε μεταγενεστέρως. Τρίτον, το College παρέλειψε στο πλαίσιο της υποθέσεως αυτής να υποβάλει αίτηση στο Δικαστήριο για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως φρονώντας τότε —εσφαλμένως κατά την άποψή του— ότι εδικαιούτο να μην υποβάλει προδικαστικό ερώτημα ενόψει της υφιστάμενης επί του θέματος νομολογίας του Δικαστηρίου [17]. Τέταρτον, η προσφεύγουσα εταιρία απευθύνθηκε με διαβήματά της στις διοικητικές αρχές ευθύς μόλις έλαβε γνώση της προπαρατεθείσας αποφάσεως Voogd.

22. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι με το ερώτημα αυτό το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν το κοινοτικό δίκαιο επιβάλλει την επανεξέταση και, ενδεχομένως, την ανάκληση αποφάσεως των εθνικών διοικητικών αρχών από το όργανο που την εξέδωσε στην περίπτωση που η απόφαση αυτή, η οποία κατέστη απρόσβλητη μετά την εξάντληση των ένδικων βοηθημάτων του εσωτερικού δικαίου, είναι αντίθετη προς το κοινοτικό δίκαιο όπως αυτό ερμηνεύθηκε από το Δικαστήριο με προδικαστική απόφασή του που εξέδωσε μεταγενεστέρως.

14 — Απόφαση της 5ης Μαρτίου 1996, C-46/93 και C-48/93 (Συλλογή 1996, σ. I-1029).

15 — Απόφαση της 23ης Μαΐου 1996, C-5/94 (Συλλογή 1996, σ. I-2553).

16 — Βλ. σημείο 6.4, δεύτερο εδάφιο, της διατάξεως περί παραπομπής.

17 — Βλ., μεταξύ άλλων, την προπαρατεθείσα απόφαση Ekro.

23. Από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι το ενδιαφέρον του College επικεντρώνεται στο αν, γενικώς, η επανεξέταση αυτή, ή ακόμη και η ανάκληση, πράγμα που κατά παράδοση θεωρείται στο ολλανδικό δίκαιο ως απλή δυνατότητα, δύναται, βάσει του κοινοτικού δικαίου, να έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα [18].

24. Ως προς το σημείο αυτό, το αιτούν δικαστήριο τονίζει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση μπορεί να ακυρωθεί εκ του λόγου και μόνον ότι στηρίζεται σε εσφαλμένη ερμηνεία του εθνικού δικαίου, δεδομένου ότι, αντίθετα με όσα υπονοεί η απόφαση αυτή, ουδείς κανόνας του ολλανδικού δικαίου απαγορεύει, κατ' αρχήν, στα διοικητικά όργανα να επανεξετάσουν απόφασή τους, έστω και αν η απόφαση αυτή κατέστη απρόσβλητη κατόπιν εξαντλήσεως των ένδικων βοηθημάτων που ασκήθηκαν κατ' αυτής και έστω και αν δεν υπάρχουν νέα πραγματικά περιστατικά ούτε μεταβολή των περιστάσεων.

25. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, το αιτούν δικαστήριο φρονεί ότι η ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως θα ήταν σκόπιμη και λυσιτελής μόνο στην περίπτωση που είναι βέβαιον ότι ο PVV δεν είχε μόνον την *εξουσία* να αναθεωρήσει προηγούμενη απόφασή του, αλλά και την *υποχρέωση* να εξετάσει εκ νέου αν υπήρχε για κάθε εξαχθέν εμπόρευμα δικαίωμα επιστροφής και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, μέχρι ποιου ποσού. Στην περίπτωση που ο PVV είχε την υποχρέωση —βάσει του κοινοτικού δικαίου— να προβεί στην επανεξέταση αυτή, η προσβαλλόμενη απόφαση θα πρέπει κατά μείζονα λόγο να ακυρωθεί [19].

26. Συναφώς, από τα πραγματικά περιστατικά και τη διαδικασία στην κύρια δίκη προκύπτει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση στηρίζεται στο αξίωμα ότι οι προδικαστικές αποφάσεις δεν μπορούν να παράγουν απευθείας αποτελέσματα παρά μόνο στις περιπτώσεις που το εθνικό δικαστήριο δεν έχει εισέτι αποφανθεί (τελεσιδίκως). Πράγματι, η αρχή του σεβασμού του δεδικασμένου απαγορεύει στις εθνικές διοικητικές αρχές να δέχονται νέες αιτήσεις με τις οποίες αμφισβητείται το κύρος προγενέστερης διοικητικής αποφάσεως η οποία κατέστη απρόσβλητη κατόπιν απορρίψεως του ένδικου βοηθήματος που ασκήθηκε κατ' αυτής.

27. Υπό το πρίσμα του αξιώματος αυτού πρέπει να ερμηνευθεί η αναφορά της προσβαλλόμενης αποφάσεως στο αν, και σε ποιον βαθμό, η απόφαση του College van Beroep της 22ας Νοεμβρίου εξακολουθεί —σύμφωνα με το εσωτερικό δίκαιο— να υπόκειται σε αναίρεση. Ως προς το σημείο αυτό, ο PVV διευκρίνισε στο πλαίσιο της διαδικασίας της κύριας δίκης ότι αποκλείεται η άσκηση του έκτακτου ένδικου μέσου της αναιρέσεως, διότι θα απαιτούσε, σύμφωνα με το άρθρο 8:8 του Algemene wet bestuursrecht, την αποκάλυψη πραγματικού περιστατικού προγενέστερου της δημοσιεύσεως της αποφάσεως του College, ενώ η

18 — Βλ. σημείο 6.4, τρίτο εδάφιο, της διατάξεως περί παραπομπής.

19 — Βλ. σημείο 6.4, δεύτερο και τρίτο εδάφιο, της διατάξεως περί παραπομπής.

προπαρατεθείσα απόφαση Voogd εκδόθηκε από το Δικαστήριο μετά την ημερομηνία αυτή [20]. Κατά τον PVV, από τα ανωτέρω συνάγεται ότι η απόφαση του College απέκτησε «ισχύ δεδικασμένου» και, ως εκ τούτου, δεν μπορεί να ανατραπεί [21]. Υπό τις περιστάσεις αυτές, ουδείς λόγος συνέτρεχε προκειμένου να γίνει δεκτή η νέα αίτηση της προσφεύγουσας εταιρίας, έστω και αν τα εν λόγω τεμάχια πουλερικών έπρεπε να ταξινομούνται εφεξής σε διαφορετική κλάση [22] σύμφωνα με την προπαρατεθείσα απόφαση Voogd.

28. Κατά συνέπεια, φρονώ ότι το προδικαστικό ερώτημα πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι θέτει κατ' ουσίαν το ερώτημα αν το κοινοτικό δίκαιο, και ιδίως το άρθρο 10 ΕΚ, απαγορεύει στις εθνικές διοικητικές αρχές να απορρίπτουν αίτηση πληρωμής στηριζομένη στο κοινοτικό δίκαιο με το αιτιολογικό ότι με την αίτηση αυτή αμφισβητείται το κύρος προγενέστερης διοικητικής αποφάσεως η οποία κατέστη απρόσβλητη κατόπιν απορρίψεως της κατ' αυτής ασκηθείσας προσφυγής με απόφαση που κατέστη αμετάκλητη, μολονότι η απρόσβλητη αυτή απόφαση στηρίζεται σε ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου την οποία απέκρουσε το Δικαστήριο με μεταγενέστερη προδικαστική απόφασή του.

20 — Βλ. σημείο 5, τρίτο εδάφιο, της διατάξεως περί παραπομπής.

21 — Αυτόθι.

22 — Αυτόθι.

29. Τέλος, προκειμένου να αρθεί οποιαδήποτε σύγχυση ως προς το νόημα και το περιεχόμενο του προδικαστικού ερωτήματος, επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι το προδικαστικό αυτό ερώτημα δεν αφορά την τυχόν ευθύνη του οικείου κράτους μέλους λόγω παραβιάσεως του κοινοτικού δικαίου. Τούτο αποτελεί διαφορετικό ζήτημα το οποίο δεν τίθεται από το αιτούν δικαστήριο. Κατά τα λοιπά, όπως τόνισε η Ολλανδική Κυβέρνηση κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, το College είναι αναρμόδιο να αποφανθεί επί του ζητήματος αυτού, δεδομένου ότι μία τέτοιου είδους διαφορά ως προς την ύπαρξη τυχόν ευθύνης υπάγεται στην αποκλειστική αρμοδιότητα των πολιτικών δικαστηρίων.

IV — Παρατηρήσεις των μετεχόντων στη διαδικασία

30. Η εταιρία Kühne & Heitz NV υποστηρίζει ότι η δεύτερη απόφαση (η οποία διατάσσει την απόδοση των εν λόγω επιστροφών), η οποία δεν ακυρώθηκε από το College, παραβιάζει τη νομολογία του Δικαστηρίου που υφίστατο κατά την περίοδο εκείνη (ιδίως την προπαρατεθείσα απόφαση Ekro) και η οποία επικυρώθηκε μεταγενεστέρως από την προπαρατεθείσα απόφαση Voogd. Η προσφεύγουσα εταιρία υποστηρίζει ότι ο PVV ήταν υποχρεωμένος να επανεξετάσει αυτή τη δεύτερη απόφαση, δεδομένου ότι επρόκειτο για το μοναδικό μέσο παροχής έννομης προστασίας που υπήρχε (μετά την εξάντληση των ένδικων βοηθημάτων του εσωτερικού δικαίου) ή τουλάχιστον του πλέον αποτελεσματικού για την πλήρη εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου (βραχύτερη και λιγότερη δαπανηρή διαδικασία απ' ό,τι η άσκηση αγωγής αποζημιώσεως λόγω ευθύνης του ολλανδικού κράτους). Επικουρικώς, η προσφεύγουσα εταιρία υποστηρίζει ότι ως προς την κατάφωρη

παραβίαση του κοινοτικού δικαίου στοιχειοθετείται ευθύνη του οικείου κράτους μέλους κυρίως λόγω της δικαστικής αποφάσεως (του College) και δευτερευόντως λόγω της αποφάσεως της διοικήσεως (του PVV).

31. Ο PVV υποστηρίζει ότι η θέσπιση της υποχρεώσεως επανεξετάσεως των διοικητικών αποφάσεων, ιδίως υπό τις περιστάσεις της παρούσας υποθέσεως, θα κατέληγε σε απαράδεκτη κατάσταση για τα διοικητικά όργανα από πλευράς των αρχών της ασφάλειας δικαίου και του δεδικασμένου. Κατά τα λοιπά, το αποτέλεσμα τυχόν επανεξετάσεως θα είχε ως επί το πλείστον θεωρητικό χαρακτήρα εν προκειμένω, δεδομένου ότι δεν είναι πλέον δυνατό να συναχθούν σε όλη τους την έκταση οι συνέπειες της προπαρατεθείσας αποφάσεως Voogd, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν ενημερωμένα στοιχεία ως προς το μέγεθος των εν λόγω τεμαχίων πλάτης.

32. Η Ολλανδική Κυβέρνηση, όπως και ο PVV, εκφράζει την αντίθεσή της στη θέσπιση εις βάρος των κρατών μελών της γενικής υποχρεώσεως να επανεξετάζουν τις διοικητικές αποφάσεις. Επικαλούμενη τις αρχές της δικονομικής αυτονομίας και της ασφάλειας δικαίου, υποστηρίζει ότι ο απρόσβλητος κατ' αρχήν χαρακτήρας των τελεσίδικων δικαστικών αποφάσεων και των μη αμφισβητηθεισών ή μη ακυρωθεισών διοικητικών αποφάσεων, όπως προβλέπεται ιδίως στο ολλανδικό δίκαιο, είναι σύμφωνος με τις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας που έχει θέσει το Δικαστήριο. Επιπλέον, οι περιστάσεις της παρούσας υποθέσεως δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την απόκλιση από την αρχή περί του απροσβλήτου χαρακτήρα των εν λόγω αποφάσεων.

33. Κατά τη Γαλλική Κυβέρνηση, η αρχή της ασφάλειας δικαίου καθώς και ο σεβασμός του δεδικασμένου, που απορρέει από αμετάκλητη δικαστική απόφαση αποτελούσα έκφραση της αρχής της ασφάλειας δικαίου, πρέπει κατ' ανάγκη να υπερισχύει της αρχής της νομιμότητας. Το συμπέρασμα αυτό επιβάλλεται επίσης στις περιπτώσεις όπου η οικεία διοικητική πράξη δεν έχει προσβληθεί με προσφυγή ή προσβλήθηκε με προσφυγή η οποία απορρίφθηκε ως εκπρόθεσμη. Επιπλέον, η Γαλλική Κυβέρνηση φρονεί ότι η θέσπιση από το κοινοτικό δίκαιο της υποχρεώσεως επανεξετάσεως μιας απρόσβλητης διοικητικής αποφάσεως θα ανέτρεπε την αρχή της δικονομικής αυτονομίας. Κατά συνέπεια, θα πρέπει να δοθεί αρνητική απάντηση στο παρόν προδικαστικό ερώτημα υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως της αρχής της ισοδυναμίας, στην οποία τα κράτη μέλη εξακολουθούν να υπόκεινται στο πλαίσιο της δικονομικής αυτονομίας.

34. Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, όπως και η Ολλανδική και η Γαλλική Κυβέρνηση, φρονεί ότι πρέπει να δοθεί αρνητική απάντηση είτε βάσει της αρχής της ασφάλειας δικαίου είτε βάσει της αρχής της δικονομικής αυτονομίας, εκφράζοντας ωστόσο μία ελαφρά προτίμηση υπέρ της πρώτης απόψεως.

35. Και η Εποπτεύουσα Αρχή της ΕΖΕΣ (Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών) υποστηρίζει ότι πρέπει να δοθεί αρνητική απάντηση βάσει της αρχής της δικονομικής αυτονομίας.

V — Εκτίμηση

36. Όπως οι προδικαστικές αποφάσεις οι οποίες διαπιστώνουν το ανίσχυρο μιας κοινοτικής πράξεως [23], έτσι και οι ερμηνευτικές προδικαστικές αποφάσεις έχουν, κατ' αρχήν, αναδρομικό χαρακτήρα.

37. Πράγματι, κατά πάγια νομολογία, «η ερμηνεία μιας διατάξεως του κοινοτικού δικαίου στην οποία προβαίνει το Δικαστήριο κατά την άσκηση της αρμοδιότητας που του απονέμει το άρθρο 177 της Συνθήκης [νυν άρθρο 234 ΕΚ] διαφωτίζει και αποσαφηνίζει [...] την έννοια και το περιεχόμενο της διατάξεως αυτής, όπως πρέπει ή θα έπρεπε να έχει νοηθεί και εφαρμοστεί από τη χρονική στιγμή της θέσεώς της σε ισχύ» [24].

38. Δεδομένου ότι μία προδικαστική απόφαση έχει αμιγώς διαπιστωτικό χαρακτήρα και όχι συστατικό, τα αποτελέσματά της «ανάγονται [κατ' αρχήν] στην ημερομηνία της ενάρξεως της ισχύος του ερμηνευόμενου κανόνα» [25]. Βάσει της προπαρατεθείσας πάγιας νομολογίας, «[σ]υνέπεια αυτού είναι ότι η διάταξη που ερμηνεύτηκε κατ' αυτόν τον τρόπο μπορεί και πρέπει να εφαρμοστεί από τον δικαστή ακόμη και σε έννομες σχέσεις που γεννήθηκαν και διαμορφώθηκαν πριν από την απόφαση που έκρινε επί της αιτήσεως ερμηνείας, εφόσον συντρέχουν κατά τα λοιπά οι προϋποθέσεις που επιτρέπουν να υποβληθεί ενώπιον των αρμόδιων δικαστηρίων μία διαφορά σχετικά με την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως» [26].

39. Η αρχή αυτή παρέχει τη δυνατότητα αποτροπής τυχόν στρεβλής εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου μέσα στον χρόνο εις βάρος της ομοιόμορφης εφαρμογής του και της πλήρους αποτελεσματικότητάς του. Η αρχή αυτή εντάσσεται κατ' ανάγκη στο πλαίσιο του σκοπού που επιδιώκει η διαδικασία υποβολής προδικαστικών ερωτημάτων που συνίσταται στη διασφάλιση, χάρη σ' έναν μηχανισμό δικαστικής συνεργασίας, της ομοιόμορφης εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου από το σύνολο των κρατών μελών [27].

40. Το Δικαστήριο έκρινε για πρώτη φορά με την απόφασή του της 8ης Απριλίου 1976, Defrenne II, ότι σε εξαιρετικές μόνον περι-

23 — Βλ. απόφαση της 26ης Απριλίου 1994, C-228/92, Roquette Frères (Συλλογή 1994, σ. I-1445, σκέψη 17).

24 — Η αρχή αυτή καθιερώθηκε με τις αποφάσεις της 27ης Μαρτίου 1980, 61/79, Denkavit italiana (Συλλογή τόμος 1980/Ι, σ. 605, σκέψη 16), και 66/79, 127/79 και 128/79, Salumi κ.λπ. (Συλλογή τόμος 1980/Ι, σ. 627, σκέψη 9) και επιβεβαιώθηκε επανειλημμένως, μεταξύ άλλων, με τις αποφάσεις της 10ης Ιουλίου 1980, 811/79, Ariete (Συλλογή τόμος 1980/ΙΙ, σ. 637, σκέψη 6), 826/79, Mireco (Συλλογή τόμος 1980/ΙΙ, σ. 643, σκέψη 7), της 2ας Φεβρουαρίου 1988, 309/85, Barra κ.λπ. (Συλλογή 1988, σ. 355, σκέψη 11), 24/86, Blaizot κ.λπ. (Συλλογή 1988, σ. 379, σκέψη 27), της 6ης Ιουλίου 1995, C-62/93, BP Soupergaz (Συλλογή 1995, σ. I-1883, σκέψη 39), της 11ης Αυγούστου 1995, C-367/93 έως C-377/93, Roders κ.λπ. (Συλλογή 1995, σ. I-2229, σκέψη 42), της 19ης Οκτωβρίου 1995, C-137/94, Richardson (Συλλογή 1995, σ. I-3407, σκέψη 31), της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman (Συλλογή 1995, σ. I-4921, σκέψη 141), της 13ης Φεβρουαρίου 1996, C-197/94 και C-252/94, Bautiaa και Société française maritime (Συλλογή 1996, σ. I-505, σκέψη 47), της 2ας Δεκεμβρίου 1997, C-188/95, Fantask κ.λπ. (Συλλογή 1997, σ. I-6783, σκέψη 36), της 15ης Σεπτεμβρίου 1998, C-231/96, Edis (Συλλογή 1998, σ. I-4951, σκέψη 15), της 4ης Μαΐου 1999, C-262/96, Sürül (Συλλογή 1999, σ. I-2685, σκέψη 107), της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, C-184/99, Grzelczyk (Συλλογή 2001, σ. I-6193, σκέψη 50), και της 3ης Οκτωβρίου 2002, C-347/00, Barreira Pérez (Συλλογή 2002, σ. I-8191, σκέψη 44).

25 — Βλ., μεταξύ άλλων, την προπαρατεθείσα απόφαση Richardson (σκέψη 33).

26 — Βλ. την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 24 νομολογία.

27 — Βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 16ης Ιανουαρίου 1974, 166/73, Rheinmühlen (Συλλογή τόμος 1974, σ. 17, σκέψη 2) και της 6ης Οκτωβρίου 1982, 283/81, Cilfit κ.λπ. (Συλλογή 1982, σ. 3415, σκέψη 7). Αυτή η απαίτηση ομοιόμορφης εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου είναι ιδιαιτέρως επιτακτική ούσας πρόκειται για το κύρος μιας κοινοτικής πράξεως και όχι απλώς για την ερμηνεία της. Βλ., στο ίδιο πνεύμα, την απόφαση της 22ας Οκτωβρίου 1987, 314/85, Foto-Frost (Συλλογή 1987, σ. 4199, σκέψη 15).

πτώσεις έχει τη δυνατότητα (βαίνοντας πέραν του γράμματος του άρθρου 234 ΕΚ) [28] να περιορίζει τα αναδρομικά αποτελέσματα των ερμηνευτικών προδικαστικών αποφάσεών του εφόσον συντρέχουν επιτακτικοί λόγοι ασφάλειας δικαίου που αφορούν το σύνολο των εμπλεκομένων συμφερόντων, τόσο των δημόσιων όσο και των ιδιωτικών [29].

41. Όπως τονίστηκε στη συνέχεια με τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Roders κ.λπ. καθώς και Bautiaa και société française maritime, «το Δικαστήριο προσέφυγε στη λύση αυτή υπό πολύ συγκεκριμένες περιστάσεις» [30]. Με τις αποφάσεις αυτές διευκρινίστηκε ότι αυτό συνέβη «όταν υπήρχε κίνδυνος σοβαρών οικονομικών επιπτώσεων[,] οφειλομένων ιδίως στον μεγάλο αριθμό έννομων σχέσεων που είχαν συναφθεί καλοπίστως βάσει ρυθμίσεως η οποία εθεωρείτο εγκύρως θεσπισθείσα, και όταν καθίστατο σαφές ότι οι ιδιώτες και οι εθνικές αρχές είχαν ωθηθεί σε συμπεριφορά μη σύμφωνη προς την κοινοτική νομοθεσία λόγω αντικειμενικής και σοβαρής αβεβαιότητας ως προς το περιεχόμενο των κοινοτικών διατάξεων, αβεβαιότητας στη δημουργία της οποίας είχε συμβάλει η ίδια η συμπεριφορά άλλων κρατών μελών ή της Επιτροπής» [31]. Αποκλειστικά και μόνον υπό τις περιστάσεις αυτές το Δικαστήριο ήχθη «να περιορίσει τη δυνατότητα των ενδιαφερομένων να επικαλούνται την ούτω ερμηνευθείσα διάταξη προκειμένου να αμφισβητήσουν το κύρος έννομων σχέσεων που συνήφθησαν καλοπίστως» [32].

42. Κατά πάγια νομολογία, «ο περιορισμός αυτός μπορεί να γίνει μόνο με την ίδια την απόφαση με την οποία το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί της αιτηθείσας ερμηνείας» [33]. Πράγματι, «[η] θεμελιώδης απαίτηση ενιαίας και γενικής εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου συνεπάγεται ότι μόνον το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφασίσει διαχρονικούς περιορισμούς που πρέπει να τεθούν στην ερμηνεία την οποία δίδει» [34].

43. Στην παρούσα υπόθεση, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το Δικαστήριο δεν περιόρισε τα διαχρονικά αποτελέσματα της προπαρατεθείσας αποφάσεώς του Voogd. Επομένως, η απόφαση αυτή έχει κατ' ανάγκη αναδρομικό αποτέλεσμα και, ως εκ τούτου, μπορεί να εφαρμοστεί σε έννομες σχέσεις που γεννήθηκαν και συνήφθησαν πριν από τη δημοσίευσή της, ιδίως στις έννομες σχέσεις

28 — Το άρθρο 231 ΕΚ προβλέπει ότι, στο πλαίσιο προσφυγής ακυρώσεως μιας κοινοτικής πράξεως, το Δικαστήριο μπορεί να προσδιορίσει, εφόσον το κρίνει αναγκαίο, εκείνα τα αποτελέσματα του ακυρωθέντος κανονισμού που θεωρούνται ότι διατηρούν την ισχύ τους. Η Συνθήκη δεν περιλαμβάνει παρεμφερείς διατάξεις όσον αφορά τις προδικαστικές αποφάσεις οι οποίες είναι ερμηνευτικές ή που διαπιστώνουν την ακυρότητα μιας κοινοτικής πράξεως.

29 — Υπόθεση 43/75 (Συλλογή τόμος 1976, σ. 175, σκέψεις 69 έως 75).

30 — Προπαρατεθείσες αποφάσεις Roders κ.λπ. (σκέψη 43) καθώς και Bautiaa και Société française maritime (σκέψη 48).

31 — Αυτόθι.

32 — Από της δημοσιεύσεως της προπαρατεθείσας αποφάσεως Defrenne II, οι περιπτώσεις στις οποίες το Δικαστήριο ήχθη σ' έναν τέτοιου είδους περιορισμό εξακολουθούν να είναι περιορισμένες. Βλ., στο ίδιο πνεύμα, τις αποφάσεις της 17ης Μαΐου 1990, C-262/88, Barber (Συλλογή 1990, σ. I-1889), της 16ης Ιουλίου 1992, C-163/90, Legros κ.λπ. (Συλλογή 1992, σ. I-4625), της 7ης Νοεμβρίου 1996, C-126/94, Cadi Surgelés κ.λπ. (Συλλογή 1996, σ. I-5647), της 9ης Μαρτίου 2000, C-437/97, EKW και Wein & Co. (Συλλογή 2000, σ. I-1157) καθώς και τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Blaizot κ.λπ., Bosman και Sürül. Στις περιπτώσεις αυτές, το Δικαστήριο φροντίζει εν γένει να μην αποκλείσει το αναδρομικό αποτέλεσμα των προδικαστικών αποφάσεών του τόσο ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης όσο και ως προς τα πρόσωπα τα οποία, πριν από την ημερομηνία δημοσιεύσεως των εν λόγω αποφάσεων, είχαν ασκήσει προσφυγή ή κάποια ισοδύναμη διοικητική ένσταση.

33 — Βλ., μεταξύ άλλων, τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Denkavit italiana (σκέψη 18), Ariete (σκέψη 8), Mireco (σκέψη 9), Blaizot κ.λπ. (σκέψη 28), Legros κ.λπ. (σκέψη 30), Bosman (σκέψη 142), και EKW και Wein & Co. (σκέψη 57).

34 — Αυτόθι.

της εταιρίας Kühne & Heitz NV με το PVV ως προς τις εξαγωγές τις οποίες αφορούν οι επίδικες δηλώσεις (που καταρτίστηκαν από τον Δεκέμβριο του 1986 έως τον Δεκέμβριο του 1987).

44. Φρονώ ότι ο PVV έπρεπε να αντλήσει από την ανωτέρω απόφαση τις επιβαλλόμενες συνέπειες. Δεν έπρεπε να απορρίψει την αίτηση της προσφεύγουσας εταιρίας, η οποία στηριζόταν στην ερμηνεία που έδωσε στους κρίσιμους κανονισμούς με την ευκαιρία αυτή το Δικαστήριο, με το αιτιολογικό και μόνον ότι η αρχή του σεβασμού του δεδικασμένου επέβαλε την απόρριψή της, δεδομένου ότι η αίτηση αυτή στρεφόταν κατά του κύρους προγενέστερης διοικητικής αποφάσεως η οποία είχε καταστεί απρόσβλητη κατόπιν απορρίψεως της ασκηθείσας κατ' αυτής προσφυγής με δικαστική απόφαση η οποία είχε καταστεί τελεσίδικη [35].

45. Πράγματι, επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο τόνισε ότι «είναι ασυμβίβαστη με τις επιταγές που είναι συμφυείς με την ίδια τη φύση του κοινοτικού δικαίου κάθε διάταξη εθνικής έννομης τάξεως ή κάθε διοικητική, νομοθετική ή δικαστική πρακτική που θα είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της αποτελεσματικότητας του κοινοτικού δικαίου, αφαιρώντας από τον αρμόδιο για την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου δικαστή την εξουσία να πράξει, και μάλιστα κατά τη στιγμή της εφαρμογής, ό,τι είναι αναγκαίο για να εξοβελίσει τις εθνικές νομοθετικές διατάξεις που ενδέχεται να εμποδίσουν, έστω και προσωρινώς, την πλήρη αποτελεσματικότητα των κοινοτικών κανόνων» [36].

46. Η εμφατική αυτή διαπίστωση στηρίζεται στις αρχές της άμεσης εφαρμογής [37] και της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου [38].

47. Η διαπίστωση αυτή στηρίζεται επίσης σε ορισμένες διατάξεις της Συνθήκης και, ειδικότερα, στο άρθρο 10 ΕΚ. Με την προπαρατεθείσα απόφαση Factortame κ.λπ., το Δικαστήριο υπέμνησε ότι «εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια, κατ' εφαρμογή της αρχής της συνεργασίας του άρθρου 5 της Συνθήκης [νυν άρθρου 10 ΕΚ], να διασφαλίζουν την παροχή έννομης προστασίας στους ιδιώτες η οποία απορρέει από την άμεση εφαρμογή των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου» [39]. Η αναφορά αυτή στις διατάξεις του άρθρου 10 ΕΚ απαντάται εξάλλου στην απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 1991, Francovich κ.λπ. [40], προκειμένου να θεμελιωθεί η υποχρέωση των κρατών μελών να επανορθώνουν τις ζημίες που προκαλούνται στους ιδιώτες από τις παραβιάσεις του κοινοτικού δικαίου οι οποίες είναι καταλογιστέες στα κράτη μέλη. Συναφώς, το Δικαστήριο υπέμνησε ότι, δυνάμει του άρθρου 10 ΕΚ, «τα κράτη μέλη

35 — Ακριβώς ειπείν πρόκειται όχι για τελεσίδικη, αλλά για αμετάκλητη δικαστική απόφαση. Πράγματι, οι αποφάσεις του College δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα (πλην ενδεχομένως του έκτακτου ένδικου μέσου της αναιρέσεως). Ως προς τη διάκριση αυτών των δύο εννοιών, βλ. το σημείο 96 των προτάσεών μου της 8ης Απριλίου 2003 επί της υποθέσεως Köbler (C-224/01), η οποία εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου.

36 — Βλ. τις αποφάσεις της 9ης Μαρτίου 1978, 106/77, Simmenthal (Συλλογή τόμος 1978, σ. 239, σκέψη 22), και της 19ης Ιουνίου 1990, C-213/89, Factortame κ.λπ. (Συλλογή 1990, σ. I-2433, σκέψη 20).

37 — Βλ. τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Simmenthal (σκέψεις 14 έως 16) και Factortame κ.λπ. (σκέψη 18).

38 — Βλ. τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Simmenthal (σκέψεις 17 και 18) και Factortame κ.λπ. (σκέψη 18).

39 — Σκέψη 19.

40 — C-6/90 και C-9/90 (Συλλογή 1991, σ. I-5357).

λαμβάνουν κάθε γενικό ή ειδικό μέτρο κατάλληλο να εξασφαλίσει την εκτέλεση των υποχρεώσεων που υπέχουν από το κοινοτικό δίκαιο» [41]. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι «[μ]εταξύ των υποχρεώσεων αυτών περιλαμβάνεται και η υποχρέωση εξαλείψεως των παράνομων συνεπειών της παραβάσεως του κοινοτικού δικαίου» [42].

48. Ως γνωστόν, οι προπαρατεθείσες αποφάσεις Simmenthal και Factortame κ.λπ. αφορούσαν τις σχέσεις μεταξύ του εθνικού δικαστή και του εσωτερικού δικαίου. Είναι ενδιαφέρον να παρατηρηθεί ότι οι εθνικοί κανόνες των οποίων το κύρος αμφισβητήθηκε στο πλαίσιο των αποφάσεων αυτών ουδόλως ήσαν αμελητέοι. Ο μεν ένας ήταν συνταγματικής περιωπής, ο δε άλλος είχε βαθιές ρίζες στο εν λόγω εθνικό νομικό σύστημα.

49. Αντικείμενο της προπαρατεθείσας αποφάσεως Simmenthal ήταν ένας κανόνας του ιταλικού δικαίου δυνάμει του οποίου, σε περίπτωση αντιθέσεως εθνικού νόμου προς διάταξη του κοινοτικού δικαίου, η επίλυση της συγκρούσεως αυτής ανετίθετο αποκλειστικά στο Corte costituzionale (Ιταλία), αποκλειομένου του εθνικού δικαστή, ο ρόλος του οποίου περιοριζόταν στο να θέσει το ζήτημα της αντισυνταγματικότητας του εν λόγω νόμου.

50. Πρέπει να υπομνησθεί ότι η αντίθεση αυτή του εθνικού νόμου προς το κοινοτικό δίκαιο είχε επισημανθεί με προγενέστερη προδικαστική απόφαση, με την οποία δόθηκε απάντηση σε ερώτημα που είχε θέσει το αυτό δικαστήριο στο πλαίσιο αγωγής για την επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων. Συναφώς, το Δικαστήριο τόνισε ότι η πρακτική αποτελεσματικότητα των διατάξεων του άρθρου 234 ΕΚ, όσον αφορά τη διαδικασία υποβολής προδικαστικών ερωτημάτων, «θα μειωνόταν αν ο δικαστής εμποδιζόταν να εφαρμόσει απευθείας το κοινοτικό δίκαιο κατά τρόπο σύμφωνο με την απόφαση ή τη νομολογία του Δικαστηρίου» [43].

51. Το Δικαστήριο έκρινε, ερειδόμενο στις αρχές της άμεσης εφαρμογής και της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου καθώς και στις διατάξεις των άρθρων 10 ΕΚ και 234 ΕΚ, ότι «[ο] εθνικός δικαστής στον οποίον έχει ανατεθεί, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του, να εφαρμόζει τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, έχει την υποχρέωση να εξασφαλίζει την πλήρη αποτελεσματικότητα των κανόνων αυτών, αφήνοντας εν ανάγκη κυριαρχικά ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη διάταξη της εθνικής νομοθεσίας, έστω και μεταγενέστερης, χωρίς να υποχρεούται να ζητήσει ή να αναμένει την προηγούμενη εξαφάνισή της είτε διά της νομοθετικής οδού είτε με οποιαδήποτε άλλη συνταγματική διαδικασία» [44].

52. Αντικείμενο της προπαρατεθείσας αποφάσεως Factortame κ.λπ. ήταν ένας παραδοσιακός κανόνας του common law δυνάμει του οποίου τα βρετανικά δικαστήρια δεν είχαν την εξουσία να διατάξουν τη λήψη

41 — Προπαρατεθείσα απόφαση Francovich κ.λπ. (σκέψη 36).
42 — Αυτόθι.
43 — Προπαρατεθείσα απόφαση Simmenthal (σκέψη 20).
44 — Αυτόθι, σκέψη 24.

προσωρινών μέτρων για την αναστολή της εφαρμογής των νόμων ακόμη και στην περίπτωση που μπορούσαν να διατυπωθούν ευλόγως επιφυλάξεις ως προς τη συμβατότητα των εν λόγω νόμων με το κοινοτικό δίκαιο και, ως εκ τούτου, είχε υποβληθεί αίτηση για την έκδοση ερμηνευτικής προδικαστικής αποφάσεως.

53. Προεκτείνοντας την προπαρατεθείσα απόφαση Simmenthal, το Δικαστήριο τόνισε ότι η πρακτική αποτελεσματικότητα του συστήματος που καθιερώνει το άρθρο 234 ΕΚ «θα θιγόταν αν το εθνικό δικαστήριο, το οποίο αναστέλλει την ενώπιον του διαδικασία ωσότου το Δικαστήριο απαντήσει στο προδικαστικό του ερώτημα, δεν μπορούσε να διατάξει προσωρινά μέτρα ισχύοντα μέχρι την έκδοση της αποφάσεως την οποία θα λάβει μετά την απάντηση του Δικαστηρίου» [45]. Ωσαύτως, το Δικαστήριο έκρινε ότι «το εθνικό δικαστήριο, ενώπιον του οποίου έχει αχθεί η διαφορά σχετικά με το κοινοτικό δίκαιο και το οποίο κρίνει ότι το μόνο εμπόδιο για να διατάξει προσωρινά μέτρα αποτελεί ένας κανόνας εθνικού δικαίου, οφείλει να μην εφαρμόσει τον κανόνα αυτό» [46].

54. Η υποχρέωση αυτή, που συνίσταται στη μη εφαρμογή κάθε διατάξεως του εσωτερικού δικαίου που αποτελεί πρόσκομμα για την πλήρη αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου, δεν βαρύνει μόνον τον εθνικό δικαστή αλλά και τη διοίκηση.

55. Πράγματι, ακόμη και πριν από την προπαρατεθείσα απόφαση Simmenthal, το Δικαστήριο έκρινε με την απόφασή του της 13ης Ιουλίου 1972 [47], ότι η ενέργεια του κοινοτικού δικαίου, όπως διαπιστώθηκε με προγενέστερη απόφαση του Δικαστηρίου επί προσφυγής κατά παραβάσεως, «συνεπαγόταν [...] για τις αρμόδιες εθνικές αρχές αυτοδίκαιη απαγόρευση εφαρμογής της εθνικής διατάξεως που κρίθηκε ασυμβίβαστη προς τη Συνθήκη και, ενδεχομένως, υποχρέωση λήψεως κάθε μέτρου προς διευκόλυνση της πραγματοποιήσεως της πλήρους ενέργειας του κοινοτικού δικαίου» [48].

56. Στην ίδια υπόθεση, προσήφθη στις ιταλικές αρχές ότι εξακολουθούσαν να εισπράττουν εθνικό φόρο τον οποίο προέβλεπαν ορισμένες νομοθετικές διατάξεις μολονότι το Δικαστήριο είχε ήδη την ευκαιρία να κρίνει, στο πλαίσιο προηγούμενης αποφάσεως επί προσφυγής κατά παραβάσεως, ότι ο φόρος αυτός ήταν παράνομος.

57. Επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο τόνισε ότι η άποψη ότι δεν μπορεί να παύσει η παράβαση ενός απευθείας εφαρμοστέου κοινοτικού κανόνα παρά μόνο μέσω της λήψεως των ενδεδειγμένων συνταγματικά μέτρων προκειμένου να καταργηθεί η νομοθετική διάταξη που προβλέπει τον επίμαχο φόρο «θα σήμαινε ότι η εφαρμογή του κοινοτικού κανόνα εξαρτάται από το δίκαιο κάθε κράτους μέλους και, ειδικότερα, ότι αυτή η εφαρμογή θα ήταν αδύνατη αν εμποδιζόταν από εθνικό νόμο» [49]. Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι «η πραγματοποίηση των σκοπών της Κοινότητας απαιτεί αυτοδίκαιη, σύγχρονη και με όμοια αποτελέσματα εφαρμογή σε όλη την έκταση του εδάφους

45 — Προπαρατεθείσα απόφαση Factortame κ.λπ. (σκέψη 22).
46 — Αυτόθι, σκέψη 23.
47 — Επιτροπή κατά Ιταλίας, 48/71 (Συλλογή τόμος 1972-1973, σ. 85).
48 — Προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Ιταλίας (σκέψη 7).
49 — Αυτόθι, σκέψη 6.

της Κοινότητας των κανόνων του κοινοτικού δικαίου [...] χωρίς τα κράτη μέλη να μπορούν να αντιτάξουν οποιασδήποτε φύσεως εμπόδια» [50]. Στο ίδιο πνεύμα, το Δικαστήριο τόνισε ότι «η παραχώρηση δικαιωμάτων και εξουσιών από τα κράτη μέλη προς την Κοινότητα, που αντιστοιχούν προς τις διατάξεις της Συνθήκης, επιφέρει, πράγματι, οριστικό περιορισμό των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων, έναντι του οποίου δεν μπορεί να υπερισχύσει η επίκληση οποιασδήποτε φύσεως διατάξεων του εσωτερικού δικαίου» [51].

58. Από την ανωτέρω νομολογία προκύπτει ότι οι διοικητικές αρχές υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν οποιονδήποτε εθνικό κανόνα, ακόμη και συνταγματικό, οσάκις αποτελεί πρόσκομμα στην αποτελεσματική εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου. Το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να διαπιστώσει επανειλημμένως αυτή την υποχρέωση της διοικήσεως και να την παραλληλίσει με την υποχρέωση που έχει ο εθνικός δικαστής [52].

59. Συναφώς, η προπαρατεθείσα απόφαση Larsy αξίζει ιδιαίτερης προσοχής, διότι εξετάζει το ζήτημα της εφαρμογής από τις εθνικές διοικητικές αρχές της αρχής του σεβασμού του δεδικασμένου. Το ζήτημα αυτό είναι παρεμφερές με αυτό που εξετάζεται εν προκειμένω.

60. Μολονότι στερείται κάπως ενδιαφέροντος η αναφορά των πραγματικών περιστατικών και της διαδικασίας στην κύρια δίκη, είναι ωστόσο χρήσιμο να αναφερθούν προκειμένου να διευκρινιστεί το νόημα και το περιεχόμενο της απαντήσεως του Δικαστηρίου ως προς το σημείο αυτό.

61. Το ζήτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ ενός ιδιώτη και του βελγικού οργανισμού κοινωνικής ασφαλίσεως ως προς τον καθορισμό των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων. Αφού η αρμόδια διοικητική αρχή χορήγησε στον ενδιαφερόμενο πλήρη σύνταξη, ακολούθως προέβη στη μείωση των δικαιωμάτων του, δεδομένου ότι του είχε ήδη χορηγηθεί σύνταξη από τις γαλλικές αρχές. Ο ενδιαφερόμενος άσκησε προσφυγή κατά της διοικητικής αυτής αποφάσεως ενώπιον του Tribunal du travail de Tournai (Βέλγιο). Η προσφυγή αυτή απορρίφθηκε. Δεδομένου ότι δεν επιδόθηκε, η απόφαση αυτή δεν κατέστη τελεσίδικη.

62. Μετά από μικρό χρονικό διάστημα, ασκήθηκε παρεμφερής προσφυγή ενώπιον του ίδιου δικαστηρίου από τον αδελφό του ενδιαφερομένου ο οποίος βρισκόταν σε ανάλογη κατάσταση. Το δικαστήριο αυτό αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο μία σειρά προδικαστικών ερωτημάτων σχετικά με την απαγόρευση σωρεύσεως παροχών καθώς και σχετικά με την εκκαθάρισή τους από τις αρμόδιες διοικητικές αρχές των κρατών μελών. Συμμορφούμενο προς την απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο με την ευκαιρία αυτή, το αιτούν δικαστήριο δέχθηκε την προσφυγή του αδελφού του ενδιαφερομένου.

63. Επικαλούμενος αυτή την προδικαστική απόφαση, ο ενδιαφερόμενος ζήτησε από τις αρμόδιες διοικητικές αρχές να τακτοποι-

50 — Αυτόθι, σκέψη 8.

51 — Αυτόθι, σκέψη 9.

52 — Βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 22ας Ιουνίου 1989, 103/88, Fratelli Costanzo (Συλλογή 1989, σ. 1839, σκέψη 33), της 19ης Ιανουαρίου 1993, C-101/91, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Συλλογή 1993, σ. I-191, σκέψη 24), και της 28ης Ιουνίου 2001, C-118/00, Larsy (Συλλογή 2001, σ. I-5063, σκέψη 52).

ήσουν την κατάστασή του. Οι διοικητικές αρχές τον ικανοποίησαν εν μέρει προβαίνοντας στην επανεξέταση των δικαιωμάτων του (προς την κατεύθυνση της χορηγήσεως πλήρους συντάξεως), πλην όμως κατά τρόπο μερικώς και όχι πλήρως αναδρομικό (κατ' εφαρμογήν ορισμένων διατάξεων κοινοτικού κανονισμού σχετικά με την κοινωνική ασφάλιση οι οποίες δεν μπορούσαν να εφαρμοστούν). Ο ενδιαφερόμενος άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως του Tribunal du travail de Tournai προβάλλοντας, προκειμένου να του επιδικαστεί αποζημίωση, ότι στοιχειοθετείται ευθύνη του βελγικού κράτους λόγω παραβιάσεως του κοινοτικού δικαίου από τη διοίκηση.

64. Στο πλαίσιο αυτό, οι εν λόγω διοικητικές αρχές υποστήριξαν ότι η προβαλλόμενη παραβίαση του κοινοτικού δικαίου ήταν δικαιολογημένη λόγω του ότι υπήρχε διάταξη του εθνικού δικαίου σχετική με τον σεβασμό του δεδικασμένου η οποία της απαγόρευε να τροποποιήσει αναδρομικά την επίδικη διοικητική απόφαση.

65. Συναφώς, το Δικαστήριο τόνισε ότι το επιχείρημα αυτό ανατρέπεται από το γεγονός ότι οι εν λόγω διοικητικές αρχές προέβησαν εν μέρει στην αναδρομική επανεξέταση της αποφάσεώς τους [53]. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, το Δικαστήριο δεν περιορίστηκε στη διαπίστωση αυτή. Πράγματι, φρόντισε να τονίσει ότι «στον βαθμό που οι εθνικές δικονομικές διατάξεις [σχετικά με τον σεβασμό του δεδικασμένου] εμπόδιζαν την αποτελεσματική διασφάλιση των δικαιωμάτων που ο G. Larsy [ο ενδιαφερόμενος] αντλούσε από την πρακτική αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου, το Inasti [οι εν λόγω διοικητικές αρχές] δεν έπρεπε να τις εφαρμόσει» [54]. Το Δικαστήριο στήριξε την εκτίμηση αυτή στην αρχή της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου. Το Δικαστήριο ενέταξε την αρχή αυτή στην προέκταση της προπαρατεθείσας πάγιας νομολογίας σχετικά με την υποχρέωση του εθνικού δικαστή και της διοικήσεως η οποία εκδόθηκε κατ' εφαρμογήν αυτής της ίδιας αρχής [55].

66. Φρονώ ότι η απάντηση που έδωσε το Δικαστήριο με την προπαρατεθείσα απόφαση Larsy μπορεί να μεταφερθεί αυτούσια στα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς που αποτελεί αντικείμενο της κύριας δίκης, έστω και αν η εθνική δικαστική απόφαση την οποία επικαλέστηκε το εν λόγω διοικητικό όργανο (στην προπαρατεθείσα απόφαση Larsy) εξακολουθούσε να υπόκειται στην άσκηση ενδίκου μέσου όταν το όργανο αυτό έλαβε την επίδικη απόφασή του, δεδομένου ότι ήταν απλώς τελεσίδικη και όχι αμετάκλητη όπως συμβαίνει στην παρούσα υπόθεση. Φρονώ ότι η διαφορά αυτή, η οποία αφορά την ισχύ μιας δικαστικής αποφάσεως, δεν έχει καθοριστική σημασία. Η αρχή της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου δεσμεύει εξίσου τη διοίκηση είτε έχει ενώπιόν της τελεσίδικη είτε αμετάκλητη δικαστική απόφαση [56]. Αυτή η αρχή της υπεροχής του κοι-

53 — Προπαρατεθείσα απόφαση Larsy (σκέψη 54).

54 — Αυτόθι, σκέψη 53.

55 — Αυτόθι, σκέψεις 51 και 52.

56 — Στις προτάσεις μου επί της προπαρατεθείσας υποθέσεως Köbler (σημείο 106) είχα ήδη την ευκαιρία να τονίσω ότι, βάσει της αρχής της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου, δεν μπορεί να αντιταχθεί σε ιδιώτη διάταξη του εθνικού δικαίου, όπως αυτή που αφορά το σεβασμό του δεδικασμένου που απορρέει από αμετάκλητη δικαστική απόφαση, προκειμένου να απορριφθεί αγωγή αποζημιώσεως στηριζόμενη στο κοινοτικό δίκαιο λόγω παραβάσεώς του από ανώτατο δικαστήριο.

νοτικού δικαίου απαγορεύει στην εθνική διοικητική αρχή να απορρίψει αίτηση ιδιώτη στηριζόμενη στο κοινοτικό δίκαιο με το αιτιολογικό ότι η αίτηση αυτή στρέφεται κατά του κύρους προγενέστερης διοικητικής αποφάσεως η οποία δεν ακυρώθηκε είτε με τελεσίδικη είτε με αμετάκλητη δικαστική απόφαση.

67. Το ίδιο συμπέρασμα επιβάλλεται και υπό το πρίσμα της αρχής της άμεσης εφαρμογής καθώς και υπό το πρίσμα των διατάξεων του άρθρου 10 ΕΚ, στην προέκταση των προπαρατεθεισών αποφάσεων Simmenthal και Factortame κ.λπ. και εκ παραλλήλου προς την προπαρατεθείσα απόφαση Francovich κ.λπ.

68. Φρονώ ότι η ανάλυση αυτή δεν ανατρέπει την αρχή της δικονομικής αυτονομίας όπως αυτή έχει συναχθεί και εφαρμοστεί μέχρι τούδε από το Δικαστήριο.

69. Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι η αρχή αυτή συνήχθη στο πλαίσιο του καθορισμού των επί ποινή παραγραφής ή εκπτώσεως εκ του σχετικού δικαιώματος προθεσμιών ασκήσεως αγωγής, ιδίως στις περιπτώσεις της αναζητήσεως αχρεωστήτως καταβληθέντων [57]. Το Δικαστήριο εφάρμοσε επίσης την αρχή αυτή, μεταξύ άλλων, και στην περίπτωση ορισμένων προϋποθέσεων για τη στοιχειοθέτηση ευθύνης του κράτους λόγω παραβιάσεως του κοινοτικού δικαίου [58] ή με αφορμή τον ρόλο του εθνικού δικαστή να εξετάζει αυτεπαγγέλτως λόγους στηριζόμενους στο κοινοτικό δίκαιο [59].

70. Από την ανωτέρω νομολογία συνάγω ότι η αρχή της δικονομικής αυτονομίας ασκεί επιρροή στο πλαίσιο της δικαστικής επιδιώξεως ενός δικαιώματος που στηρίζεται στο κοινοτικό δίκαιο και όχι στο πλαίσιο σχετικά με αυτήν την ίδια την ύπαρξη του δικαιώματος αυτού. Εξάλλου, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι, αν διευρυνθεί το περιεχόμενο της αρχής της δικονομικής αυτονομίας πέραν του παρόντος πλαισίου, τούτο θα ισοδυναμούσε με το να εξαρτηθεί η ύπαρξη των δικαιωμάτων που στηρίζονται στο κοινοτικό δίκαιο από το εσωτερικό δίκαιο των διαφόρων κρατών μελών. Η κατάσταση αυτή θα ήταν ασυμβίβαστη με τις εγγενείς απαιτήσεις του κοινοτικού δικαίου που αφορούν ειδικότερα τις αρχές της υπεροχής του και της ενιαίας εφαρμογής του. Συναφώς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το Δικαστήριο δεν ακολούθησε την οδό αυτή προκειμένου να συναγάγει την ύπαρξη δικαιώματος αποζημιώσεως των ιδιωτών που στηρίζεται απευθείας στο κοινοτικό δίκαιο.

71. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω εκτιμήσεων, φρονώ ότι η αρχή της δικονομικής αυτονομίας δεν ασκεί επιρροή για την τυχόν αναγνώριση υπέρ των ιδιωτών ενός

57 — Βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1976, 33/76, Rewe (Συλλογή τόμος 1976, σ. 747, σκέψη 6) και 45/76, Comet (Συλλογή τόμος 1976, σ. 765, σκέψη 19), καθώς και τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Fantask κ.λπ. (σκέψη 52) και Edis (σκέψη 26).

58 — Προπαρατεθείσες αποφάσεις Francovich κ.λπ. (σκέψεις 42 και 43) καθώς και Brasserie du pêcheur και Factortame (σκέψη 67).

59 — Βλ. αποφάσεις της 14ης Δεκεμβρίου 1995, C-312/93, Peterbroeck (Συλλογή 1995, σ. I-4599, σκέψεις 12 επ.) καθώς και C-430/93 και C-431/93, Van Schijndel κ.λπ. (Συλλογή 1995, σ. I-4705, σκέψεις 17 επ.).

δικαιώματος όπως είναι το δικαίωμα επί της ουσίας ελέγχου από τη διοίκηση αιτήσεως πληρωμής η οποία στηρίζεται στο κοινοτικό δίκαιο, όπως ερμηνεύθηκε με προδικαστική απόφαση, ακόμα και όταν η αίτηση αυτή βάλλει κατά του κύρους διοικητικής αποφάσεως η οποία έχει καταστεί απρόσβλητη.

72. Αντιθέτως, πρέπει να υπομνησθεί ότι, σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου όσον αφορά την αρχή της δικονομικής αυτονομίας, τα κράτη μέλη μπορούν να απαιτούν, εν ονόματι της αρχής της ασφάλειας δικαίου, όπως η αίτηση πληρωμής που στηρίζεται στο κοινοτικό δίκαιο —όπως π.χ. είναι αυτή που αποτελεί αντικείμενο της διαφοράς στην κύρια δίκη— υποβάλλεται (ενώπιον της αρμόδιας διοικητικής αρχής) εντός εύλογης προθεσμίας [60].

73. Από τις ανωτέρω αναπτύξεις προκύπτει ότι σκοπός της αναλύσεώς μου ουδόλως είναι να θέσει εν αμφιβόλω την αρχή της δικονομικής αυτονομίας.

74. Επιπλέον, τονίζω ότι σκοπός της αναλύσεως αυτής δεν είναι να υποχρεώσει τα διοικητικά όργανα να ανακαλούν τις πράξεις τους ή τα δικαστικά όργανα να επανεξετάζουν τις αμετάκλητες αποφάσεις τους οσάκις οι αποφάσεις αυτές στηρίζονται σε ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου η οποία δεν έγινε δεκτή από προδικαστική απόφαση που δημοσιεύθηκε μεταγενεστέρως. Φρονώ μόνον ότι το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει στις εθνικές διοικητικές αρχές να απορρίπτουν αίτηση που στηρίζεται στο κοινοτικό δίκαιο, όπως αυτό έχει ερμηνευθεί από το Δικαστήριο με προδικαστική απόφασή του, με το αιτιολογικό και μόνον ότι η έγκριση της αιτήσεως αυτής θα αντέβαινε σε κανόνα του εθνικού δικαίου που αφορά τον σεβασμό του δεδικασμένου που παράγουν οι αμετάκλητες αποφάσεις. Η έγκριση μιας τέτοιας αιτήσεως από τις διοικητικές αρχές δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην την ανάκληση της προγενέστερης διοικητικής αποφάσεως ή την επανεξέταση της δικαστικής αποφάσεως. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, εναπόκειται στα κράτη μέλη, εφόσον το κρίνουν αναγκαίο, να εκδώσουν τις απαιτούμενες προς τούτο διατάξεις.

75. Κατά συνέπεια, στο παρόν προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι οι αρχές της άμεσης εφαρμογής και της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου, καθώς και οι διατάξεις του άρθρου 10 ΕΚ, απαγορεύουν στις εθνικές διοικητικές αρχές να απορρίπτουν αίτηση πληρωμής που υποβάλλεται από ιδιώτη και στηρίζεται στο κοινοτικό δίκαιο με το αιτιολογικό ότι η αίτηση αυτή στρέφεται κατά του κύρους προγενέστερης διοικητικής αποφάσεως η οποία κατέστη απρόσβλητη κατόπιν απορρίψεως της κατ' αυτής ασκηθείσας προσφυγής με αμετάκλητη δικαστική απόφαση, η δε αμετάκλητη αυτή απόφαση στηρίζεται σε ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου η οποία κρίθηκε εσφαλμένη με μεταγενέστερη προδικαστική απόφαση του Δικαστηρίου.

60 — Όσον αφορά τις προθεσμίες για την άσκηση προσφυγής, βλ. τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Rewe (σκέψεις 5 και 7), Comet (σκέψεις 17 και 18), Denkavit italiana (σκέψη 23), Fantask κ.λπ. (σκέψη 48), Edis (σκέψη 20), καθώς και τις αποφάσεις της 10ης Ιουλίου 1997, C-261/95, Palmisani (Συλλογή 1997, σ. I-4025, σκέψη 28), της 17ης Ιουλίου 1997, C-90/94, Haahr Petroleum (Συλλογή 1997, σ. I-4085, σκέψη 48), και Roquette Frères, προπαρατεθείσα (σκέψεις 22 και 36).

VI — Πρόταση

76. Κατόπιν του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε το College van Beroep voor het bedrijfsleven ως εξής:

77. «Οι αρχές της άμεσης εφαρμογής και της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου, καθώς και οι διατάξεις του άρθρου 10 ΕΚ, απαγορεύουν στις εθνικές διοικητικές αρχές να απορρίπτουν αίτηση πληρωμής που υποβάλλεται από ιδιώτη και στηρίζεται στο κοινοτικό δίκαιο με το αιτιολογικό ότι η αίτηση αυτή στρέφεται κατά του κύρους προγενέστερης διοικητικής αποφάσεως η οποία κατέστη απρόσβλητη κατόπιν απορρίψεως της κατ' αυτής ασκηθείσας προσφυγής με αμετάκλητη δικαστική απόφαση, η δε αμετάκλητη αυτή απόφαση στηρίζεται σε ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου η οποία κρίθηκε εσφαλμένη με μεταγενέστερη προδικαστική απόφαση του Δικαστηρίου.»